

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2025.02.01.04>

dr hab. Jerzy NIKOŁAJEW, prof. UR

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0003-1505-9710

e-mail: jerzy-nikolajew@wp.p

Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 czerwca 2019 r., sygn. akt K 16/17 (krytyczna)

Streszczenie

W dniu 26 czerwca 2019 r. Trybunał Konstytucyjny wydał wyrok z wniosku Prokuratora Generalnego dotyczący tego, że art. 138 Kodeksu wykroczeń w części w jakiej penalizuje odmowę świadczenia usługi bez uzasadnionej przyczyny jest niezgodny z przepisami Konstytucji RP co do jej postanowień w zakresie wolności sumienia i religii oraz wolności gospodarczej. Opinie wydane przez Biuro Analiz Sejmowych, Marszałka Sejmu i Ordo Iuris potwierdzające słuszność żądań wnioskodawcy oraz wniosek inicjujący postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym należy ocenić krytycznie, gdyż wolność sumienia i religii gwarantowana w art. 53 Konstytucji nie ma charakteru nieograniczonego, na co wskazywał także Rzecznik Praw Obywatelskich przywołujący stosowne orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Należy zauważyć, że głosowany wyrok zapadł niejednomyślnie, zaś przepis art. 138 Kodeksu wykroczeń pochodzi z 1971 r. i wymaga korekty legislacyjnej.

Słowa kluczowe: wyrok Trybunału Konstytucyjnego, wolność sumienia i religii, wolność gospodarcza, Kodeks wykroczeń.

I. Przepis z art. 138 Kodeksu wykroczeń chroni szeroko rozumiany interes konsumentów korzystających z usług przed nieuzasadnionym żądaniem wyższej zapłaty za usługę lub odmową świadczenia usług. Pojęcie usługi można wyprowadzić z przepisów wykonawczych wydanych przez Radę Ministrów i rozumieć przez to świadczenie różnorodnych prac, których celem jest zaspakajanie określonych potrzeb ludności¹. Przykładowo wymienia się tu usługi kosmetyczne, fryzjerskie, szewskie. Natomiast zakres podmiotowy tego wykroczenia odnosi się do osób zawodowo zajmujących się świadczeniem usług i nie dotyczy np. osób jedynie

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 marca 1997 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług, Dz. U. z 1997 r., nr 43, poz. 264 z późn. zm.

grzecznościowo wykonujących usługi (sąsiedzkie, rodzinne). Pierwsza postać kodeksowego wykroczenia z art. 138 to penalizacja żądania wyższej stawki za usługę. Druga, stanowiąca klucz niniejszych rozważań, dotyczy karalności czynu polegającego na odmowie świadczenia usługi bez uzasadnionej przyczyny. Stąd też w zakresie tego wykroczenia mieści się takie zachowanie obwinionego, które jest odmową świadczenia, a to jest obowiązkowe, zaś obowiązek świadczenia usług traktowany jest jako pozostawanie do dyspozycji każdego, kto żąda świadczenia za przewidzianą opłatę. W postępowaniu wykroczeniowym w tych sprawach należy więc wykazać, że doszło do naruszenia interesów konsumenckich w sposób umyślny lub nieumyślny. Wykroczenie z art. 138 Kodeksu wykroczeń należy obok usuwania ceny, niewidocznienia ceny, nieokazania dokumentów, niewykonania sądowego wyroku i naruszenia wymogów kredytowania do wykroczeń wymierzonych pośrednio w interesy konsumenckie².

II. Trybunał Konstytucyjny w dniu 26 czerwca 2019 r. rozstrzygnął sprawę z wniosku Prokuratora Generalnego sygn. sprawy VIII TK 45.2017³. Sądowy organ konstytucyjny większością głosów trzy do dwóch zdecydował, że art. 138 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (dalej w tekście: k.w.)⁴ w części w jakiej penalizuje odmowę świadczenia usługi bez uzasadnionej przyczyny, z art. 2 Konstytucji RP, rozumianego w ten sposób, że zasady wiary i sumienia nie są uzasadnioną przyczyną odmowy świadczenia usługi, z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, w zakresie dotyczącym osób osobiście prowadzących działalność gospodarczą lub działających w imieniu podmiotu prowadzącego taką działalność, z art. 20 w związku z art. 31 ust. 3 i w związku z art. 31 ust. zdanie drugie Konstytucji RP w części zawierającej słowa „albo umyślnie bez uzasadnionej przyczyny odmawia świadczenia, do którego jest obowiązany”, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP⁵.

Postępowanie w tej sprawie zainicjowane zostało przez Prokuratora Generalnego obszernym pismem z dnia 21 grudnia 2017 r. obejmującym łącznie 50 stron. Wnioskodawca wybiórczo wykorzystał w swoim wniosku ustalenia doktryny prawa wykroczeń, prawa konstytucyjnego i prawa wyznaniowego, w tym opracowania autorstwa M. Mozgawy, P. Daniluka, T. Bojarskiego, T. Grzegorzcyka, M. Safjana, L. Boska, L. Garlickiego, M. Zubika, P. Sarneckiego, B. Banaszaka, K. Wojtyczka, W. Sobczaka, P. Winczorka oraz ukształtowane wcześniej orzecznictwo konstytucyjne w podobnych rodzajowo sprawach.

² M. Sieradzka, E. Prandota-Prandecka, *Odpowiedzialność z kodeksu wykroczeń za czyny przeciwko interesom konsumentów*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. XXII, s. 252–253.

³ Wyrok opublikowano w: Dz. U. z 2019 r., poz. 1238.

⁴ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2119.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Rozważania sądu konstytucyjnego dotyczyły przepisu wykroczeniowego opisanego przez ustawodawcę w ten sposób, że „kto zajmując się zawodowo świadczeniem usług, żąda i pobiera za świadczenie zapłatę wyższą od obowiązującej albo umyślnie bez uzasadnionej przyczyny odmawia świadczenia, do którego jest obowiązany, podlega karze grzywny”. Generalnie przepis ten chroni interesy konsumentów w ten sposób, że ochrona dotyczy nie tylko kwestii finansowych nabywców usług, ale także ogólnej sfery dostępności do usług. Za Bojarskim wnioskodawca słusznie zauważył, że w przypadku odmowy świadczenia wykroczenie ma charakter formalny, a penalizowana jest ta odmowa świadczenia, która ma miejsce bez uzasadnionej przyczyny. Ustawodawca jednak przyjmując raczej ogólne określenie „uzasadnionej przyczyny” nie wskazał tego, czy odmowa może wynikać jedynie z okoliczności faktycznych. Nie doprecyzował przy tym np. przyczyn niematerialnych, wynikających z przekonań usługodawcy, choć zasadniczo przyjmuje się, że prowadzący działalność usługową powinien ją świadczyć każdemu, kto będzie w stanie za nią zapłacić. Stąd też taka sytuacja faktycznie sprowadza się do pozostawiania w stanie dyspozycji wobec każdego usługobiorcy, bez możliwości dokonywania selekcji spośród potencjalnych klientów (nabywców usług). Zatem istota odmowy wykonania usługi wiąże się z racjonalnym uzasadnieniem obiektywnej przeszkody uniemożliwiającej wykonanie usługi. Zdecydowanie może tu chodzić o wykonanie usługi polegającej na działaniu lub zaniechaniu sprowadzającym się do popełnienia czynu zabronionego. Jednak z punktu widzenia wnioskodawcy nie można także nie uwzględniać kwestii, które według usługodawcy naruszać będą zasady moralności, obyczajowości, przekonań religijnych lub światopoglądu. Dlatego też we wniosku z 21 grudnia 2017 r. „przypomniane” zostały trzy odrębne zasady konstytucyjne określone w art. 2 ustawy zasadniczej i w oparciu o wymienione tam reguły państwa demokratycznego, prawnego i sprawiedliwości społecznej oraz testu proporcjonalności w ograniczaniu praw, przepis art. 138 k.w. w dotychczasowym brzmieniu uznano za niezgodny z art. 31 ust. 3 i art. 2 Konstytucji RP.

Osobny wątek, jakkolwiek mocno skorelowany z normami określonymi w art. 2 i 31 ust. 3 Konstytucji RP, wnioskodawca opisał w oparciu o inny przepis konstytucyjny, czyli art. 53 ust. 1 polskiej ustawy zasadniczej. Ten dotyczy szeroko rozumianej wolności sumienia i religii przysługującej każdemu, czyli w jednakowym stopniu usługodawcy i usługobiorcy. Wnioskodawca dla poparcia swojej tezy o niezgodności kwestionowanego przepisu z Kodeksu wykroczeń z normą konstytucyjną przywołał uzasadnienie pochodzące z innego wyroku Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego wolności sumienia. Stąd też we wniosku zawarto *passus* z orzeczenia z 7 października 2015 r. związany z tym, że wolność sumienia to „zapewnienie wolności przyjmowania przez daną osobę zespołu poglądów i reguł moralnych, filozoficznych, religijnych i społecznych oraz postępowania

zgodnie z nimi, zmuszanie go do działań sprzecznych z sumieniem stanowiłoby naruszenie niezbywalności godności człowieka. Z drugiej strony, warunkiem realizacji wolności sumienia jest zapewnienie, że nikt nie będzie zmuszał innych do podporządkowania się nakazom, które w swoim sumieniu, każda z tych osób uznaje za obowiązujące⁶. Także w tym samym wniosku powołano się na inne wcześniejsze orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, które z jednej strony zobowiązują organy państwowe do zapewnienia każdemu wolności przekonań religijnych, a także uzewnętrzniania ich w wymiarze indywidualnym i kolektywnym, a z drugiej – do postępowania zgodnego z własnym sumieniem oraz prawa do pozostawania w wolności od przymusu postępowania wbrew sumieniu (tu wyrażone nawiązanie do klauzuli sumienia)⁷. Słusznie również podkreślono, że wolność opisana przez ustrojodawcę w art. 53 ust. 1 Konstytucji RP nie jest prawem absolutnym i może podlegać ograniczeniom. Stąd też wnioskodawca zaznaczył, że „w przypadku art. 138 k.w., w części penalizującej odmowę świadczenia usługi, nie jest możliwe jednoznaczne ustalenie konstytucyjnie chronionych wartości, ze względu na które ogranicza się wolność sumienia i religii, w każdym przypadku, w którym przepis ten może mieć zastosowanie. Wynika to z sygnalizowanego wcześniej faktu późniejszego objęcia dyspozycją art. 138 k.w. nowych powodów odmowy świadczenia usługi, rodzajowo odmiennych od tych, które stanowiły *ratio legis* wprowadzenia tej regulacji”.

Jednocześnie we wniosku trafnie zauważono, że brzmienie tego przepisu należy rozumieć poprzez pryzmat wcześniejszego niemal identycznego jego ujęcia w normach prawnych już nieobowiązujących, a pochodzących jeszcze z lat 50. XX w.⁸ Trzeba przy tym zauważyć, że Kodeks wykroczeń w brzmieniu pierwotnym obowiązującym od 1 stycznia 1972 r. to typowy przepis pochodzący z okresu PRL i „odbitka” realizowanych wówczas założeń gospodarki socjalistycznej, faktycznie reglamentującej działalność gospodarczą z jej widocznymi niedomaganiem co do braku towarów i usług oraz nieodłączną w takich warunkach spekulacją cenową. Przypomniano, że ceny urzędowe wprowadzone wówczas przez ustawodawcę miały regulować rynek usług i towarów, a odmowę świadczenia przez usługodawców traktowano w kategoriach poważnego naruszenia gospodarki państwa socjalistycznego (zasygnalizowano, że przepis normujący zachowanie z art. 138 k.w. próbowano przenieść do Kodeksu karnego w celu zachowania proporcji społecznego zagrożenia). Jednak w realiach obecnie obowiązujących regulacja z 1971 r. „może być uznana za wykonanie obowiązków państwowych

⁶ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, OTK ZU nr 9/A/2015, poz. 143.

⁷ Wyrok TK z dnia 2 grudnia 2009 r., sygn. akt U 10/07, wyrok TK z dnia 15 stycznia 1991 r., sygn. akt U 8/90.

⁸ Dekret Rady Państwa z dnia 4 marca 1953 r. o ochronie nabywców w obrocie handlowym (Dz. U. z 1953 r., nr 16, poz. 64) i Ustawa z dnia 13 lipca 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym, Dz. U. z 1957 r., nr 39, poz. 171.

wynikających z art. 32 ust. 2 Konstytucji, zgodnie z którym nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny”.

Równocześnie wnioskodawca w trakcie rozważań nad treścią zawartą w art. 138 k.w. odwołał się do konstytucyjnych zasad wolności gospodarczej (art. 20 i 22 ustawy zasadniczej) i w tym aspekcie do zakazu przymusowego kontraktowania jako gwaranta swobody umów i takiego kształtowania treści umów, które zgodne są z wolą stron. Jakkolwiek interes publiczny i to ważny może ograniczać tego rodzaju sferę wolności, jednak limity w tym zakresie należy wprowadzać zupełnie wyjątkowo. Ekstraordynaryjność dotyczy np. sfery działalności, której celem jest zaspokojenie podstawowych potrzeb obywateli. Do tej kategorii bez wątpienia można zakwalifikować tzw. usługi publiczne, czyli pocztowe, telekomunikacyjne, dostawy nośników energii elektrycznej, gazowej, wody i wywozu nieczystości. Dlatego w ocenie wnioskodawcy ważne jest to, żeby z jednej strony uwzględnić realizację ważnego interesu publicznego, a jednocześnie mieć na względzie konieczność ochrony praw przysługujących usługodawcy na podstawie nie tylko przepisów wprost odnoszących się do wolności gospodarczej jednostki, ale także tych gwarantujących korzystanie z prawa do ochrony dóbr osobistych, o których mowa w art. 43 i 44 Kodeksu cywilnego oraz przepisach unijnych i wydanej w związku z tym tzw. ustawy antydyskryminacyjnej⁹.

III. Marszałek Sejmu RP w piśmie sygn. akt BAS-WAKU-30/18 datowanym na 22 marca 2018 r. przesłał do Trybunału Konstytucyjnego swoje stanowisko w sprawie przedmiotowego wniosku Prokuratora Generalnego. Upraszczając można stwierdzić, że co do zasady potwierdził stanowisko wnioskodawcy, a nadto argumentacja przyjęta przez urzędników Biura Analiz Sejmowych była mocna zbliżona do tej zastosowanej w piśmie wnioskodawcy. Poza tym objętość dokumentu była podobna do pisma z 21 grudnia 2017 r. Wykorzystano w piśmie BAS również tożsame rozstrzygnięcia sądów powszechnych i Trybunału Konstytucyjnego oraz literaturę przedmiotu (konstytucyjną, karnistyczną i wyznaniową) niemal taką samą, jak w piśmie wszczynającym postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym. Także wnioski końcowe sprowadzone zostały do potwierdzenia zasadności złożenia wniosku Prokuratora Generalnego i argumentacji tam wyłuszczonej. W konkluzji wyraźnie zaznaczono, że art. 138 k.w. w części, w jakiej penalizuje odmowę świadczenia usługi bez uzasadnionej przyczyny, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji RP. Także rozumiany w ten sposób, że zasady wiary i sumienie nie są uzasadnioną przyczyną odmowy usługi, jest niezgodny z art. 53

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1061, 1257) i Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1175).

ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji oraz z art. 20 w związku z art. 22 w związku z art. 31 ust. 2 zdanie 2 Konstytucji RP w zakresie dotyczącym osób osobiście prowadzących działalność gospodarczą lub działających w imieniu podmiotu prowadzącego taką działalność.

IV. Zupełnie odmienne stanowisko zaprezentował Rzecznik Praw Obywatelskich. Już 2 lutego 2018 r. zgłosił swój udział w sprawie, a w piśmie z dnia 29 marca 2018 r. (sygn. XI.815.6.2018.AM) w 36 merytorycznych punktach zakwestionował słuszność (zasadność) wniosku Prokuratora Generalnego w sprawie oznaczonej jako K 16/17. Przede wszystkim odnosząc się do kwestii uzewnętrzniania religii organ ten zauważył, że może ona podlegać ograniczeniom, a Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁰ „nie zawsze gwarantuje możliwość zachowania się zgodnie ze swoimi przekonaniem w sferze publicznej”, a także to, że „skorzystanie z klauzuli sumienia nie ma charakteru nieograniczonego i może dotyczyć jedynie kwestii bezpośrednio i silnie związanych z treścią przekonań jednostki, a przy ocenie zasadności skorzystania z niej należy brać pod uwagę inne wartości, w szczególności zakaz dyskryminacji i zasadę równości”. Dalej powołując się na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące klauzuli sumienia podkreślono, że wolność religii nie obejmuje nieograniczonej swobody postępowania zgodnie z nakazami religii, a tym samym nie można z niej korzystać w każdej bez wyjątku sytuacji. Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z dnia 29 marca 2018 r. (na s. 10) dokonał także wyczerpującej wykładni pojęcia dyskryminacji w dostępie do dóbr i usług i przeglądowo przedstawił ustawowe zagrożenia odpowiedzialnością karną w wybranych państwach europejskich, uznając przy tym zasadność karania tego typu zachowań w prawie polskim. Przy tym zwrócił uwagę na przepisy ustawy o równym traktowaniu i na orzecznictwo polskich sądów dotyczące dyskryminacji w dostępie do usług. Polemicznie w stosunku do wniosku zawartego w piśmie Prokuratora Generalnego inicjującym postępowanie w sprawie K 16/17 Rzecznik skonstatował, że „w sytuacji, gdy usługodawca nie akceptuje cech usługi, do której świadczenia jest zobowiązany, a jej cechy naruszają według usługodawcy zasady wyznawanej przez niego religii lub innego światopoglądu, usługodawca nie może odmówić jej świadczenia zgodnie z art. 138 Kodeksu wykroczeń jako podstawę wskazując wolność sumienia i religii”. Rzecznik Praw Obywatelskich uzasadnioną odmowę świadczenia warunkował jedynie względami uzasadniającymi odmowę świadczenia, gdyby to świadczenie polegało na bezpośrednim wyrażeniu danego wyznania czy światopoglądu albo dane wyznanie lub światopogląd ustanawiałyby moralną powinność odmowy świadczenia lub też odmowa

¹⁰ Europejska konwencja z dnia 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 z protokołami uzupełniającymi.

świadczenia stanowiłaby powszechnie przyjętą w ramach danego wyznania czy światopoglądu formę jego praktykowania. Także wolność gospodarcza i zasada swobody umów według RPO nie jest zagrożona, a art. 138 k.w. nie nakłada na usługodawcę bezwzględnego obowiązku świadczenia usługi, a jedynie uniemożliwia odmowę jej świadczenia wówczas, gdy brakuje uzasadnionej przyczyny tej odmowy. Według opinii RPO omawiana regulacja kodeksowa skutecznie chroni przed dyskryminacją i pozostaje w zgodzie z postanowieniami Konstytucji RP i prawa unijnego przyjętego do stosowania przez państwo polskie.

V. Do sprawy zainicjowanej wnioskiem Prokuratora Generalnego przyłączyła się także Fundacja Instytutu na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris działająca jako *amici curiae*. Na stronie internetowej Fundacji 9 kwietnia 2019 r. opublikowano przedmiotową opinię, która co do reguły potwierdza słuszność żądania wnioskodawcy w całej materii zawartej przez niego w piśmie z 21 grudnia 2017 r.¹¹ Według autorów opinii (B. Lewandowski, M. Majkowska, K. Dyda) wnioskodawca zasadnie „zauważył, że w polskim systemie prawa nie ma normy nakładającej na prywatne podmioty obowiązku wykonania każdej czynności mającej służyć realizacji wolności i praw potencjalnych klientów, a cele antydyskryminacyjne, którym obecnie służy zaskarżony przepis, mogą zostać skutecznie osiągnięte mniej dolegliwymi środkami prawnymi”. Jednocześnie autorzy opinii podkreślili, że przepis art. 138 k.w. współcześnie traktowany jest jako „zastępczy przepis mający przeciwdziałać tzw. dyskryminacji w sferze dostępu do usług”, a wcześniej miał służyć realizacji ideologii gospodarki scentralizowanej, łącznie z reliktowymi już cenami maksymalnymi oraz sztywnymi. Poza tym od samego początku jego obowiązywania normy tej nie zmieniano w żaden sposób, a praktyka orzecznicza wskazuje na to, że stosowano go rzadko. Przepis w obecnym kształcie redakcyjnym narusza aksjologię ustroju gospodarczego Konstytucji RP, a także nadmiernie ingeruje w wolność kształtowania stosunków prawnych pomiędzy podmiotami (dotyczy także praktykantów świadczących usługi) oraz co do wyboru kontrahenta i jest co do zasady nadmiernie restrykcyjny pod względem odpowiedzialności karnej. Według opiniodawców „niewykonanie usługi żądanej przez potencjalnego kontrahenta w żaden sposób nie ogranicza jego konstytucyjnych wolności. Osoba zawodowo świadcząca usługi ma jedynie obowiązek poszanowania (znoszenia – *pati*) wolności, praw czy poglądów i przekonań kontrahentów w obrocie cywilnoprawnym, jednakże trudno od niej wymagać czynnego zaangażowania w promowanie poglądów, z którymi się nie zgadza. Cechą charakterystyczną rynku Rzeczypospolitej Polskiej jest to, że nie ma żadnego zagrożenia dla niemożności zrealizowania usługi przez podmiot, który chciałby z niej skorzystać”. W opinii wyartykułowano

¹¹ www.ordoiuris/wolnosc-gospodarcza/opinia-fundacji-instytut-na-rzecz-kultury-prawnej-or-do-iuris-amici-curiae-w [pobrano dn.: 22.12.2024 r.].

również pogląd, że przepis art. 138 k.w. (jakkolwiek o charakterze z założenia antydyskryminacyjnym) „może być instrumentem przymuszania podmiotów świadczących usługi do wykonywania usług o treści, której nie aprobuje lub akceptacji postaw czy zachowań albo udziału w przedsięwzięciach, których nie popierają czy nawet nie akceptują”.

Autorzy opinii osobno odnieśli się do wykładni pojęcia „uzasadnionej przyczyny” będącej warunkiem koniecznym odmowy świadczenia i w tym miejscu przywołali wykładnię przyjętą przez Sąd Najwyższy, według której przekonania religijne wykonawcy usługi mogą być uznane za taką przyczynę pod warunkiem pozostawania w „oczywistej sprzeczności”¹².

VI. *In fine* należy podkreślić, że zachowania opisane w rozdziale XV Kodeksu wykroczeń, w tym wykroczenie stypizowane w art. 138 tej ustawy godzą w interesy prawne konsumentów. Stąd też zdecydowana jest reakcja ustawodawcy zezwalająca na działania nie tylko karnoprosesowe, ale także wskazująca na możliwość dochodzenia swoich roszczeń poza odpowiedzialnością wykroczeniową. Stąd też nie powinna dziwić przyjęta szczególna ochrona uprawnień konsumentów, także gwarantowana konstytucyjnie, jednak należy uwzględnić przede wszystkim to, że obowiązek świadczenia usług, jeśli nie wynika z aktu prawa lub decyzji uprawnionego organu, musi mieć umocowanie w stosownej umowie zawartej pomiędzy jej stronami (ta może przybrać także charakter ustny czy formę elektroniczną). Kontrowersje wokół dotychczasowego brzmienia tego przepisu z punktu widzenia cywilisty trafnie spuentował M. Hara, według którego chodzi tu nie o penalizację odmowy spełnienia świadczenia, ale raczej o odmowę uczynienia zadość jednostronnemu żądaniu innej osoby, czyli usługobiorcy. Ten sam autor słusznie skomentował wniosek do Trybunału Konstytucyjnego Prokuratora Generalnego w przedmiotowej sprawie w ten sposób, że „z zaskoczeniem można przyjąć skierowanie przez Prokuratora Generalnego w dniu 21 grudnia 2017 r. wniosku do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności art. 138 k.w. z ustawą zasadniczą (sygn. akt 16/17). Analizując wniosek ten stwierdzić można, że także Prokurator Generalny w niewłaściwy sposób odczytuje zakres obowiązywania omawianej normy, rozumiejąc obowiązek świadczenia jako pozostawanie usługodawcy do dyspozycji każdej osoby. Taka wykładnia art. 138 k.w. nie znajduje oparcia w świetle przepisów Konstytucji RP oraz zasad prawa cywilnego”¹³.

Stąd też wyrok sądu konstytucyjnego z 29 czerwca 2019 r. należy traktować *in futuro* z „dużą ostrożnością”. Argumenty wnioskodawcy nie zostały podzielone przez cały skład orzeczniczy Trybunału. Zdania odrębne wyrażone przez

¹² Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2018 r. sygn. akt II K 333/17.

¹³ M. Hara, *Refleksje nad odpowiedzialnością za wykroczenie z tytułu odmowy świadczenia usługi (art. 138 k.w.) w kontekście unormowań cywilnoprawnych*, „Ius Novum” 2019, nr 1, s. 119, 129.

L. Kieresa i W. Sycha i argumentacja tam zastosowana zbieżna jest z opinią przedstawioną przez Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁴. Szczególnie warto skupić się nad tezą z pierwszego zdania odrębnego w zakresie karania dyskryminacji na podstawie przepisów karnych i opcją przeniesienia „siły ciężkości” tej odpowiedzialności do relacji zainteresowanych podmiotów, a nie aktywności „z urzędu” organów publicznych. Poza tym słusznie zauważono, że rozwiązania przyjęte w Kodeksie wykroczeń (art. 138), chociaż nie są idealne, to jednak gwarantujące mimo wszystko ochronę interesu publicznego przed dyskryminacją w zakresie świadczenia usług. Trzeba również zgodzić się w pełni z opinią P. Falenty, że wniosek Prokuratora Generalnego wszczynający postępowanie w sprawie K 16/17 należy oceniać dodatkowo poprzez pryzmat uwarunkowań politycznych, a samo orzeczenie Trybunału może być przyzwoleniem (choć wyrażonym nie wprost) na działania dyskryminacyjne innych organów państwowych¹⁵.

Bibliografia

Literatura

- Hara M., *Refleksje nad odpowiedzialnością za wykroczenia z tytułu odmowy świadczenia usług (art. 138 k.w.) w kontekście unormowań cywilnoprawnych*, „Ius Novum” 2019, nr 1.
- Falenta P., *Konstytucyjność przepisów o ochronie świadczenia usługi bez uzasadnionej przyczyny – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 26.06.2019 gK 16/17*, „Palestra” 2020, nr 7–8.
- Sieradzka M., Prandota-Prandecka E., *Odpowiedzialność z kodeksu wykroczeń za czyny przeciwko interesom konsumentów*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. XXII.

Akty prawne

- Europejska konwencja z dnia 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 z protokołami uzupełniającymi.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Dekret Rady Państwa z dnia 4 marca 1953 r. o ochronie nabywców w obrocie handlowym, Dz. U. z 1953 r., nr 16, poz. 64.
- Ustawa z dnia 13 lipca 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym, Dz. U. z 1957 r., nr 39, poz. 171.

¹⁴ www.ppiop.rel.gov.pl [pobrano dn.: 22. 12.2024 r.].

¹⁵ P. Falenta, *Konstytucyjność przepisów o ochronie świadczenia usługi bez uzasadnionej przyczyny – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 26.06.2019 r (K 16/17)*, „Palestra” 2020, nr 7–8, s. 219 i 221.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1061, 1257.

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2119.

Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1175.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 marca 1997 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług, Dz. U. z 1997 r., nr 43, poz. 264 z późn.zm.

Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 stycznia 1991 r. sygn. akt U 8/90.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r. sygn. akt U 10/07.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt k 12/14, OTK ZU nr 9/A/2015, poz. 143.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 czerwca 2019 r. sygn. akt K 16/17, Dz. U. z 2019 r. poz. 1238.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2018 r., sygn. akt II K 333/17.

Netografia

www.ordoiuris/wolnosc-gospodarcza/opinia-fundacji-na-rzecz-kultury-prawnej-or-do-iuris-amici-curiae

www.ppiop.gov.pl

The commentary to the judgment of the Constitutional Tribunal of June 26, 2019, ref. no file K 16/17 (critical)

Summary

On June 26, 2019, the Constitutional Tribunal issued a judgment at the request of the Prosecutor general that Art. 138 of the Code of Petty Offenses, in the part in which is penalizes the refusal to provide a service without a justified reason, is inconsistent with the provisions of the Constitution of the Republic of Poland regarding freedom of conscience and economic freedom. Opinions issued by the Office of Judicial Analyzes, the Speaker of the Sejm and Ordo Iuris confirming the validity of the applicant's demands and the application initiating the proceedings before the Tribunal should be assessed critically, because freedom of conscience and religion guaranteed in art. 53 of the Constitution isn't unlimited in nature, as also pointed out by the commissioner for the Human Rights, citing the relevant case law of the European Court of Human Rights.

It should be noted that the judgment was passed non-unanimously and the provision of Art. 138 of the Petty Offenses Code comes from 1971 requires legislative correction.

Keywords: the judgment of the Constitutional Tribunal, the freedom of conscience and religion, the economic freedom, the Code of Offenses.